

מחשבת ישראל

(לבתי ספר כלליים)

הוראות

א. משך הבחינה: שעותיים ורבע.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה חלקים.

שימו לב: יש לענות רק על החלק שלמדתם: על חלק א או על חלק ב או על חלק ג.

חלק א (עמ' 2-6) – "שמונה פרקים לרמב"ם"

פרק ראשון – (34x1) – 34 נקודות

פרק שני – (22x3) – 66 נקודות

סך הכול – 100 נקודות

חלק ב (עמ' 7-12) – "את שאהבה נפשי" – אהבה וזוגיות במחשבת ישראל

פרק ראשון – (34x1) – 34 נקודות

פרק שני – (22x3) – 66 נקודות

סך הכול – 100 נקודות

חלק ג (עמ' 13-17) – "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק ראשון – (34x1) – 34 נקודות

פרק שני – (22x3) – 66 נקודות

סך הכול – 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: (1) יש לקרוא את כל סעיפי השאלה בטרם תשיבו עליה. יש להתרכז במה שנדרש בכל סעיף.

(2) יש להקפיד להסביר ולבסס כהלכה את תשובותיכם.

(3) יש לשים לב לכתב, לכתוב ולפיסוק.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.

כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

חלק א: "שמונה פרקים לרמב"ם"

פרק ראשון (34 נקודות)

ענו על אחת מן השאלות 1-2.

בשאלה שבחרתם ענו על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף – $1\frac{1}{3}$ נקודות; סך הכול – 34 נקודות).

1. על נפש האדם וכוחותיה (הפרק הראשון)

עיינו בקטעי המקור שלפניכם, וענו על שלושה מן הסעיפים א-ד שאחריהם.

קטע א שמונה פרקים, הפרק הראשון, פסקה א

דע שנפש האדם היא נפש אחת ויש לה פעולות רבות ושונות. יש ומכנים חלק מפעולות אלה בשם 'נפשות'. לכן חושבים שיש לאדם נפשות רבות, כמו שחושבים הרופאים, עד אשר ראש הרופאים פתח ואמר שהנפשות הן שלוש: טבעית, חייתית [חיונית] ונפשית. ויש והם קרויים כוחות או חלקים, כך שאומרים: 'חלקי הנפש'. במינוח זה מרבים הפילוסופים להשתמש. באומרם 'חלקים' אין הם מתכוונים שהנפש נחלקת כהיחלקות הגופים. אלא מונים הם את פעולותיה השונות, אשר הן לגבי מכלול הנפש כמו חלקים לגבי השלם המחובר מאותם חלקים.

קטע ב שם, פסקה ד

הדבר נמשל לשלושה מקומות חשוכים: על אחד זרחה השמש והוא מואר, על השני עלה הירח והוא מואר, על השלישי הדליקו פנס והוא מואר. בכל אחד מהם יש אור, אבל הסיבה והפועל את האור של זה הוא השמש, והפועל את [האור] של השני הוא הירח, והפועל את [אורו של] השלישי היא האש [...] אין להם עניין הכולל אותם זולת שיתוף השם בלבד [...]

קטע ג שם, פסקאות י, יא

חלק השכל הוא הכוח המצוי לאדם שבו הוא מבין. בו מתהווה שיקול הדעת ובאמצעותו הוא רוכש את המדעים. [...]

דע שנפש אחת זאת, שכוחותיה, או חלקיה, תוארו לעיל, היא כחומר, והשכל הוא צורה לה. כאשר אין הצורה מושגת לה, מציאות ההכנה שלה לקבל את הצורה הזאת בטלה, והיא כאילו מציאות שווא.

קטע ד שם, פסקה ז

החלק המדמה הוא הכוח השומר את רשמי המוחשות אחרי שנעלמו מן המגע הישיר עם החושים אשר השיג אותם. הוא מרכיב אותם זה בזה [...] לכן מרכיב כוח זה דברים שהוא השיג עם דברים אשר אותם לא השיג כלל ושאי אפשר להשיגם, כגון שידמה אדם ספינת ברזל העוברת באוויר [...]

(שימו לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענו על שלושה מן הסעיפים א–ד.

א. (1) על פי קטע א, הציגו את התפיסה של הרופאים בנוגע לנפש האדם, והסבירו על פי הרמב"ם מהי הבעיה המוסרית שתפיסה זו עלולה לעורר.

(2) הסבירו מדוע השימוש במילה "חלקים" בנוגע לנפש עלול להוביל להבנה מוטעית, וכתבו את הפתרון של הרמב"ם לבעיה זו.

ב. על פי קטע ב, הציגו את משל האור, והסבירו על פי הרמב"ם, כיצד הוא ממחיש את ההבדל בין נפש האדם לנפש בעלי החיים.
ג. קראו את קטע ג, וענו על השאלות שלפניכם.

(1) על פי הרמב"ם, הסבירו את ההבחנה בין חומר לצורה, והסבירו מדוע דווקא השכל הוא הצורה של הנפש.

(2) הציגו ביקורת אפשרית על תפיסת הרמב"ם שהשכל הוא הצורה של הנפש.

ד. בקטע ד הרמב"ם דן בחלק המדמה.

לפניכם קטע מתוך ספר על המדען אלברט איינשטיין.

"האם אתם יכולים לדמיין שהזמן זז לאט יותר כשנמצאים בתנועה? שמשחק כדורגל, למשל, מתארך כשצופים בו מחללית שטסה בחלל? נשמע לא הגיוני, אבל זה נכון, ומי שהוכיח את זה היה אלברט איינשטיין, המדען המפורסם ביותר בעולם. איינשטיין אמר ש"דמיון חשוב יותר מִיָדֶע" והשתמש במוח שלו כמעבדה לניסויים. כדי להבין את מהירות האור, למשל, הוא דמיין את עצמו רוכב על קרן אור. הגילויים של איינשטיין תרמו לפיתוח המחשב, הטלוויזיה, הטלפון הסלולרי ועוד, ושינו את חיינו בעולם ואת הבנת היקום כולו".*

(1) לדעתכם, האם תפיסת הרמב"ם מנוגדת לתפיסתו של איינשטיין או תואמת אותה? נמקו את תשובתכם.

(2) בחיי היום־יום שלכם, האם אתם פועלים על פי החלק השכלי או על פי החלק המדמה? הסבירו את תשובתכם.

* תמי שם טוב, ממצאים ומגלים – אלברט איינשטיין, 2016

2. על ריפוי מחלות הנפש

עיינו בקטעי המקור שלפניכם, וענו על שלושה מן הסעיפים א–ד שאחריהם.

שמונה פרקים (הפרק הרביעי, פסקה א, ב, ה)

קטע א המעשים הטובים הם המעשים המאוזנים, הבינוניים בין שני קצוות. קצוות אלה שניהם רעים. אחד מהם הפרזה והאחר המעטה. המעלות הן תכונות נפשיות ותכונות נרכשות, אמצעיות בין שתי תכונות גרועות. אחת מהן רבה מדיי והאחרת לוקה בחסר. מתכונות אלה נובעים המעשים.

[...]

בני האדם מרבים לטעות במעשים אלה וחושבים שאחד הקצוות טוב ומעלה ממעלות הנפש. לעיתים חושבים את הקצה הראשון לטוב, כגון שחושבים את ההסתכנות מתוך קלות דעת לטובה; וקוראים למסתכן מתוך קלות דעת בשם אמיץ לב. [...] מתוך טעות מעין זאת הם גם חושבים את הבזבזנות ואת הפזרנות למעשים ראויים לשבח. כל זה טעות. לאמיתו של דבר יש לשבח את מה שבאמצע, וכלפיו על האדם להתכוון. עליו לשקול את מעשיו תמיד על פי אמצע זה.

קטע ב (רבי נחמן מברסלב, מעשה בבן מלך שנפל לשיגעון)

פעם אחת נפל בן המלך לשיגעון שהוא תרנגול הודו הנקרא "הינדיק". וצריך לישב ערום תחת השולחן ולגרור חתיכות לחם ועצמות, כמו הינדיק. וכל הרופאים נואשו מלעזור לו ולרפאותו מזה. והיה המלך בצער גדול, עד שבא חכם אחד ואמר: אני מקבל על עצמי לרפאותו.

ענו על שלושה מן הסעיפים א–ד.

- א. (1) על פי הרמב"ם **בקטע א**, הסבירו בלשונכם מה נחשב למעשה רע ומה נחשב למעשה טוב.
- (2) הביאו דוגמה משלכם למעשה רע ולמעשה טוב. התייחסו למילים המסומנות בקו בקטע בהתאם לגישת הרמב"ם.
- ב. (1) על פי הפרק הרביעי בשמונה פרקים, האם אפשר לומר על בן המלך המתואר **בקטע ב** שהוא חולה בנפשו? נמקו את תשובתכם.
- (2) על פי הסיפור כולו, כיצד נתפסת דמותו של בן המלך בעיני רבי נחמן? נמקו את תשובתכם.
- ג. לפניכם חלק מן ההגדרה של המילה "טוב" במילון אבניאון:

עושה חסד, רוצה בטובת הזולת

- (1) ציינו הבדל עקרוני אחד בין המשמעות של "מעשה טוב" על פי הגדרה זו לבין המשמעות של "מעשה טוב" על פי הפרק הרביעי בשמונה פרקים.
- (2) הביאו שתי דוגמאות למעשה טוב: דוגמה אחת למעשה שמתאים רק למשמעות על פי המילון, ודוגמה נוספת למעשה שמתאים לשתי המשמעויות.
- ד. דנה היא תלמידת תיכון. מאז פרצה המלחמה באוקטובר 2023, היא מתנדבת יומיים בשבוע בפעילות למען תושבי הדרום, וחוזרת לביתה בחצות. למחרת קשה לה להתעורר מוקדם ולהגיע לבית הספר בזמן. לכן הישגיה בלימודים נפגעים.
- (1) לדעתכם, כיצד היה הרמב"ם מתייחס להתנהלותה של דנה? בססו את תשובתכם על דבריו.
- (2) מה דעתכם על התנהלותה של דנה, וכיצד ראוי שתלמידים יפעלו בעת זו? נמקו את דעתכם.

פרק שני (66 נקודות)

ענו על שלוש מן השאלות 3–7 (לכל שאלה – 22 נקודות).

3. הקדמה – "שמע האמת ממני שאמרה"

- א. (1) על פי הרמב"ם, מה הם המקורות העיקריים שעליהם הוא הסתמך בחיבורו?
(2) הרמב"ם מביא שתי סיבות שבגללן לא ציין את הכותבים שעליהם הוא הסתמך בחיבורו. הסבירו את הסיבות.
(11 נקודות)
- ב. (1) הסבירו את הביטוי "שמע האמת ממני שאמרה".
(2) הציגו שני חסרונות בהחלטת הרמב"ם שלא לציין בספר את המקורות שהוא נסמך עליהם.
(11 נקודות)

4. המעלות והמגרעות של האדם (הפרק השני והפרק השישי)

- א. הפרק השני עוסק במעלות ובמגרעות המאפיינות את האדם.
(1) הסבירו מה הם חלקי הנפש באדם שבהם מעוצבות המעלות והמגרעות על פי הרמב"ם.
(2) לדעתכם, האם יכולה להיות מעלה או מגרעת בחלק נוסף בנפש? נמקו את תשובתכם.
(10 נקודות)
- ב. (1) הפרק השישי עוסק באדם המעולה ובאדם הכובש את יצרו.
הציגו מעלה אחת שבאה לידי ביטוי בכך אחד מהם.
(2) לדעתכם, האם אופיו של אדם בוגר צריך להימדד על פי כוונותיו, או על פי מעשיו? נמקו את דעתכם והביאו דוגמה התומכת בה.
(12 נקודות)

5. בריאות הנפש (הפרק השלישי)

- א. (1) על פי הרמב"ם בפרק השלישי, הסבירו מהי מחלת נפש.
(2) על פי הרמב"ם, ציינו חלק אחד מחמשת חלקי הנפש שעלול לגרום למחלת נפש, והסבירו כיצד הוא גורם לכך.
(11 נקודות)
- ב. לפניכם טענה ובה שתי אפשרויות מודגשות.
אילו היה הרמב"ם חי בעידן הדיגיטלי של ימינו, סביר להניח שהיה קובע כי שימוש יום-יומי באינטרנט, באפליקציות, ברשתות חברתיות וכדומה יכול לגרום למחלת נפש. / יכול להבריא נפש חולה של אדם.
לדעתכם, איזו מן האפשרויות המודגשות נכונה יותר? בססו את תשובתכם על תפיסת הרמב"ם. (11 נקודות)

6. תכלית האדם (הפרק החמישי והפרק השביעי)

- א. (1) על פי הרמב"ם בפרק החמישי, אדם המתרגל ומכוון את מעשיו להשגת התכלית הראויה, הוא בדרגה גבוהה לא פחות מדרגת נביא. הסבירו מדוע.
- (2) הסבירו את משל המחיצות שבפרק השביעי. כיצד הוא מחזק את דברי הרמב"ם בנוגע לאפשרות של כל אדם להיות בדרגת נביא?
- (14 נקודות)
- ב. על פי הרמב"ם, למלאכת הרפואה יש השפעה מיוחדת על תכלית חיי האדם. הציגו שני הסברים של הרמב"ם לקביעה זו. (8 נקודות)

7. על מצב האדם בלידתו ועל נפש האדם (הפרק השמיני והפרק הראשון)

- א. קראו את דברי הרמב"ם שלפניכם.
- "לא ייתכן שייוולד אדם מתחילתו מטבעו בעל מעלה או חסרון, כשם שלא ייתכן שייוולד אדם מתחילתו מטבעו בעל מקצוע מן המקצועות המעשיים [...] שלא תחשוב לאמיתיות את ההזיות שבודים אותן בעלי משפטי הכוכבים הטוענים שמוֹלֵד האדם עושה אותו בעל מעלה או בעל מגרעת".
- (1) מי הם "בעלי משפטי הכוכבים", ומהי טענתם?
- (2) הסבירו את ביקורתו של הרמב"ם על "בעלי משפטי הכוכבים".
- (11 נקודות)
- ב. בפרק הראשון הרמב"ם כותב: "[המדברים] חשבו, או השלו את האנשים, שְׂכּוֹל מה שמדמים - אפשרי. אין הם יודעים שהכוח [המדמה] הזה מרכיב דברים שמציאותם נמנעת".
- מהי הביקורת של הרמב"ם על ה"מדברים"? לדעתכם, האם ביקורת זו תואמת את עמדתו בנוגע לטענת "בעלי משפטי הכוכבים"? נמקו את תשובתכם. (11 נקודות)

חלק ב: "את שאהבה נפשי" – אהבה וזוגיות במחשבת ישראל

פרק ראשון (34 נקודות)

ענו על אחת מן השאלות 8–9.

בשאלה שבחרתם ענו על שלושה מן הסעיפים א–ד (לכל סעיף – $11\frac{1}{3}$ נקודות; סך הכול – 34 נקודות).

8. מה זאת אהבה?

עיינו בקטעי המקור שלפניכם, וענו על שלושה מן הסעיפים א–ד שאחריהם.

קטע א האם אהבה היא אומנות? אם כן, היא דורשת ידיעה ומאמץ. או שמא האהבה היא תחושה נעימה, שחוייתה היא עניין של מקרה, משהו ש"נקלעים אליו" אם יש לנו מזל. הספר הקטן הזה מבוסס על ההנחה הראשונה, אף כי אין ספק שרוב בני האדם בימינו מאמינים בהנחה השנייה דווקא. לא שבני אדם מקלים ראש בחשיבותה של האהבה [...] ואולם כמעט אין מי שחושב שהאהבה היא משהו המצריך למידה.

גישה מוזרה זו מבוססת על כמה הנחות שכולן יחד וכל אחת לחוד נוטות לתמוך בה. [א] רוב בני האדם רואים את בעיית האהבה בעיקר כבעיית היותם נאהבים ולא כבעיית היותם אוהבים [...] [ב] [וכן] שבעיית האהבה היא בעיה של מושא, לא בעיה של כושר [...] [ג] בלבול בין החוויה הראשונית של "ההתאהבות" לבין המצב המתמיד של "להיות מאוהב" [לאהוב] [...]

הצעד הראשון [לתיקון] יהיה להכיר בכך שהאהבה היא אומנות, ממש כשם שהחיים הם אומנות [...]

(אריך פרום, **אמנות האהבה**, עמ' 9–13)

קטע ב אהבת איש ואישה - אהבה זאת היא דבר פלא בכוחות הנפש... ושמעתי אומרים כי אהבה זו היא תולדת הכרת הטוב, אשר יודו הודאה הדדית על דבר עזרם זה אל זה למלא את חוק טבעם. אבל טועים המה האומרים כן. הן כל כך ירבו כפויי הטובה בין בני האדם, ולא ראינום שתחסר להם אהבת המין. על כן נאמר כי אהבה זו באה על ידי השלימים זה את זה. הן שם האל כך בטבעם [של בני האדם] באומרים 'כל שאין לו אישה - אינו אדם שלם'. ובהיות האדם לבדו - הינה חסר [...]

על כן, בהיותם נותנים השלמה זה לזה - יאהבו זה את זה, כי הנותן - אוהב.

והינה יתבאר לנו עוד דבר: למה ברוב הפעמים לא יארכו ימי האהבה הזו [שתוארה תחילה]? אך פשוט הוא, הן בני האדם בכללם, נוטלים המה ולא נותנים [...] גם לא ירגישו בעצמם את השעה אשר החליפו בה את עמדתם, תחת אשר התקשרו תחילה להיות נותנים, מעתה היו לנוטלים, וכל אחד ידרוש מרעהו אשר ימלא את חובותיו אשר התחייב לו. האם אפשרית היא האהבה במצב כזה? [...] ודעו אשר ברגע שתתחילו לדרוש דרישות זה מזה, הינה כבר אושרכם מכם והלאה. [...]

(הרב אליהו דסלר, **מכתב מאלהו**, עמ' 38–39)

(שימו לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענו על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א. (1) על פי קטע א, הסבירו את תפיסתו של פרום ש"אהבה היא אומנות", ואת השוני בין תפיסה זו ובין התפיסה המקובלת על אודות אהבה.
- (2) על פי קטע א, הסבירו שתניים מן ההנחות המקובלות על אודות אהבה. לדעתו של פרום, מדוע הנחות אלה שגויות?
- ב. (1) על פי קטע ב, מהי התפיסה המקובלת על אודות האהבה, ומדוע הרב דסלר טוען שתפיסה זו שגויה?
- (2) הרב דסלר אומר: "כי הנותן – אוהב". הסבירו את המשמעות המעשית של אמירה זו, ואת החידוש שבה.
- ג. עיינו בפסוקים שלפניכם מתוך פרק א' במגילת שיר השירים.
- "שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לְשִׁלְמֹה. יִשְׁקֶנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ, כִּי טוֹבִים דִּדֶּיךָ מֵיָיִן. לְרֵיחַ שְׁמֶנֶיךָ טוֹבִים, שְׁמֶן תּוֹרֵק שְׁמֶךָ, עַל כֵּן עֲלָמוֹת אֶהְבֹּךָ... הִנֵּךְ יָפֶה רַעֲיָתִי, הִנֵּךְ יָפֶה עֵינֶיךָ יוֹנִים הִנֵּךְ יָפֶה דוֹדִי אֶף נָעִים..."
- (1) על פי פסוקים אלה, מדוע בני הזוג נמשכים זה לזה? לדעתכם, האם מתוארת בפסוקים אהבה ראויה? נמקו את תשובתכם.
- (2) לדעתכם, מה הייתה דעתו של כל אחד משני ההוגים – אריך פרום והרב אליהו דסלר, על האהבה המתוארת בפסוקים אלה?
- ד. קראו את הקטע שלפניכם.
- "אהבה נכזבת היא ביטוי שיסודו בקשר של אהבה של אדם אחד לאדם אחר, אלא שישנה בעיה. מדובר באהבה חד־צדדית בעיקרה. יש צד אחד ש"פתח את הלב", שאפשר לעצמו להיקשר ולהתאהב, שרוצה בקיום הקשר ומנסה כמובן לממש אותו. בצד השני יש מישהו שלא מביע עניין [...] או גרוע מכך - מביע יחס לא חיובי וחוסר נכונות לקיים את הקשר עד כדי ניתוק קשר ומהלך של פרידה חד־צדדית".*
- אריך פרום והרב דסלר מתייחסים בדבריהם לקשיים ולמשברים שמערכות יחסים רומנטיות מעוררות ולשגיאות נפוצות שעלולות לגרום לדעתם למשברים אלה.
- (1) לדעתכם, מהי הדרך להתמודד עם אהבה נכזבת? נמקו את תשובתכם על פי אחד מן ההוגים.
- (2) לדעתכם, מדוע אנשים שחוו אהבה נכזבת, מתנסים שוב באהבה על אף הסכנה שבכך? נמקו את תשובתכם.

* מעובד על פי איציק לוי, psycho-analysis.co.il

9. שיחות על האהבה

עיינו בקטעי המקור שלפניכם, וענו על שלושה מן הסעיפים א-ד שאחריהם.

קטע א סופיה: [...] כבר הראיתנו לדעת, כי בהשגת תכלית התשוקה - לא זו בלבד שהתשוקה חדלה, אלא גם האהבה שוככת ונהפכת לשנאה.

[...]

פילו: מעשה ההזדווגות, לא זו בלבד שאינו מבטל את האהבה השלמה, אלא מאשר ומלכד אותה על ידי פעולות האהבה הגופנית, הנחשקות כמידת היותן אות וסימן לאהבה ההדדית שבין שני אוהבים [...] יתר על כן, בזכות האחדות הגופנית, גם האהבה הרוחנית מתגברת ונעשית יותר שלמה.

סופיה: [...] אנו רואים כי אוהבים רבים שלאחר שניתן להם מבוקשם מיד אהובם באהבה גופנית, לא זו בלבד שתשוקתם פסקה, אלא גם אהבתם נמוגה, ולא אחת באה במקומה השנאה.

(יהודה אברבנאל, שיחות על האהבה, עמ' 216-226)

קטע ב פילו: שתי צורות לאהבה. האחת, התשוקה או התאוה החושנית מולידות אותה [...] ואמת נכון הדבר, כמו שאמרת, שבהיפסק התשוקה או התאוה הגופנית, מפני שבאו על סיפוקן ושובען, מייד נפסקת האהבה; כי בהיבטל פעולת הסיבה, היא התשוקה, בטל המסובב [התוצאה], היא האהבה [...] ואולם, האהבה האחרת היא שמולידה את התשוקה אל האשה האהובה, ולא התשוקה או התאוה מולידות אותה. אדרבה, תחילה אנו אוהבים אהבה שלמה ואז כוח האהבה מעורר את התשוקה לאחדות רוחנית וגופנית עם האהובה. [...] ואהבה זו, כאשר היא משיגה סיפוק תשוקתה, אין היא בטלה, אף כי בטלו האהבה והתשוקה, כי ביטול המסובב אינו מביא לידי ביטול הסיבה. [...] לפיכך, אין את רשאית לדחות את האהבה השלמה שאני רוחש לך מחמת פגמי האהבה הבלתי שלמה. כי האהבה שאני רוחש לך איננה ילידת התשוקה, אלא תשוקתי היא בת האהבה שהולידה אותה.

סופיה: [...] אם כך [...] הסבר נא לי, מה מקורה [של אהבה זו].

פילו: אהבה שלמה ואמיתית, כפי שאני רוחש לך, היא אם התשוקה ובת התבונה; בהכירי שיש בך מידות טובות ושכל וחרן [...] ניעור בי הרצון אליך [...] חיבה זו ואהבה זו [...] הולידו בי את התשוקה שאת תתמזגי עימי, כדי שאני, האוהב, אהיה לבשר אחד איתך, האהובה, ובאהבה שווה זו תהיינה שתי נשמותינו לנשמה אחת [...] (שם)

קטע ג ההוויה הנשית היא אחרת בשביל הוויה זכרית, לא רק מחמת טבעה השונה, אלא גם מפני שבמובן מה האחרות היא היא טבעה. [...] אין האחרות והשניות נעלמות ביחס האהבה [וזאת] בניגוד מובהק לפעולת הידיעה שהיא בחזקת דיכוי של האחרות. [...]

ההבדל בין המינים איננו השניות של שני דברים המשלימים אהדדי [זה את זה]. שהרי שני דברים המשלימים אהדדי מניחים מראש קיום בראשיתי של שלם [...] פירושו של דבר שמלכתחילה אנו באים להציג את האהבה כעין התמזגות. והרי ההפך הוא נכון: הצד המרשים של האהבה הוא שניות של הוויות שלא ניתן לגבור עליה. הווה אומר, זהו יחס עם מה שהוא חומק תדיר. היחס הארוטי אינו מנטרל את האחרות מעצם היותו, אלא משמר אותה.

(עמנואל לוינס, אתיקה והאינסופי, עמ' 57-58)

(שימו לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענו על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א. על פי קטע א, מהי המחלוקת בין פילו ובין סופיה? הסבירו את הנימוק של כל אחד מהם לעמדתו.
- ב. בקטע ב פילו מבחין בין שני סוגי אהבה.
- (1) הסבירו בלשונכם מה הם שני סוגי האהבה. בתשובתכם התייחסו למושגים סיבה ומסובב.
- (2) הסבירו על פי פילו את תפקיד התבונה באהבה האמיתית.
- ג. בקטעים א-ג נדון רעיון ההתמזגות ביחסי האהבה.
- (1) הסבירו רעיון זה כפי שהוא בא לידי ביטוי בדברי פילו בקטעים א ו-ב.
- (2) הסבירו את ביקורתו של עמנואל לוינס בקטע ג על רעיון זה.
- בתשובתכם התייחסו למקומה ולחשיבותה של האחרות בתפיסת האהבה של לוינס.
- ד. בחיבורו של יהודה אברבנאל הדמויות פילו וסופיה מייצגות מגדרים שונים – פילו הוא גבר ואילו סופיה היא אישה.
- (1) על פי קטעים א ו-ב, הציגו נימוק אחד התומך בטענה כי פילו מייצג את הצד הרגשי ונימוק אחד המערער טענה זו.
- (2) אברבנאל בחר בדמות נשית – כדי להביע את העמדה המוצגת באמצעות סופיה, ובדמות גברית – כדי להביע את העמדה המוצגת באמצעות פילו.
- הציעו הסבר אפשרי לבחירותיו של אברבנאל, והביעו את דעתכם על בחירות אלה. תוכלו להתייחס בתשובתכם למציאות בימינו: יחסי גברים ונשים, חלוקת תפקידים בין גברים לנשים, תפיסות מגדריות, מעמד האישה.

פרק שני (66 נקודות)

ענו על שלוש מן השאלות 10–14 (לכל שאלה – 22 נקודות).

10. אהבה, זוגיות ומיניות

א. "רבי חייא בר אשי היה רגיל שבכל פעם שהיה נופל על פניו - היה אומר: 'הרחמן יצילנו מִיֵּצֶר הרע' [...]".

(מתורגם מן התלמוד הבבלי, מסכת קידושין, דף פא, ע"ב)

(1) מהי הביקורת על רבי חייא בר אשי? נמקו את תשובתכם על פי הסיפור כולו.

(2) לדעתכם, האם נענתה תפילתו של רבי חייא בר אשי להינצל מיצר הרע? נמקו את תשובתכם על פי הסיפור.

(11 נקודות)

ב. "[...] אומנם רוב התאוה הוא הקצה הראשון, והיעדר ההרגשה בהנאה לגמרי - הקצה האחרון, ושניהם רע גמור [...]"

שתיהן פחיתויות מִפְּחִיתוּיּוֹת המידות [...]".

(רמב"ם, שמונה פרקים, הפרק הרביעי)

(1) על פי המקור השלם שממנו מובא ציטוט זה, הציגו את העיקרון שבדברי הרמב"ם, והסבירו כיצד הוא בא לידי ביטוי

בעניין המיניות הראויה לדעתו.

(2) על פי תפיסת הרמב"ם, הסבירו מה היה רבי חייא בר אשי צריך לעשות כדי לנהוג כראוי.

(11 נקודות)

11. פרנץ רוזנצווייג – אהבת האל

א. (1) על פי רוזנצווייג, מהו הקושי העולה מן הצינור "וְאַהֲבַתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים, פרק ו', פסוק ה')?

(2) הסבירו את הפתרון של רוזנצווייג לקושי זה. בתשובתכם התייחסו גם להבחנה בין "חוק" ובין "מצווה".

(11 נקודות)

ב. "מצוות האהבה יכולה לבוא מפי האוהב בלבד [...]" קריאת האוהב: 'אהוב אותי' היא המבע המושלם, הלשון הטהורה של

האהבה". (פרנץ רוזנצווייג, כוכב הגאולה, עמ' 209)

רוזנצווייג משווה בין אהבה של בני זוג לבין אהבת האל.

הסבירו מה אפשר ללמוד מהשוואה זו על אהבה בין בני אדם, וכתבו איזה קושי עולה מהשוואה זו לדעתכם. (11 נקודות)

12. אפלטון – המשתה

א. (1) בדיאלוג "המשתה" אפלטון מציג תהליך ובו כמה שלבים שהאדם צריך לעבור כדי להתקדם מאהבת הגוף

לאהבת החוכמה. תארו תהליך זה.

(2) מה אפשר ללמוד מן התהליך שמציג אפלטון על יחסו אל הקיום הפיזי בכלל? בתשובתכם התייחסו לתורת

האידיאות.

(11 נקודות)

ב. כתבו ביקורת אפשרית על עמדתו של אפלטון בנוגע לאהבת הגוף ולקיום הפיזי. בתשובתכם התבססו על אחד מן ההוגים

שלמדתם עליהם: רבי אליהו די וידאש, מחבר "איגרת הקודש" (המיוחסת לרמב"ן), אברבנאל, ועוד. (11 נקודות)

13. סולם הצרכים של מאסלו

א. (1) הציגו את "סולם הצרכים" של מאסלו. בתשובתכם התייחסו גם למושגים "צורכי חסר" ו"צורכי גדילה" ולהבדל ביניהם.

(2) יש הטוענים כי הצורך להיות נאהב והצורך לאהוב נמצאים בשלבים שונים בסולם הצרכים של מאסלו. הסבירו ונמקו טענה זו. (11 נקודות)

ב. לאחר פרוץ המלחמה באוקטובר 2023 החלו אנשים רבים להתנדב במגוון פעילויות: אריזה של ביגוד ומזון, עזרה בחקלאות, הסעה של חיילים, סיוע לאנשים מפונים ועוד. מתנדבים רבים אמרו שבדרך כלל הם אינם משתתפים בפעילויות כאלה, אך הפעם הרגישו צורך לעשות זאת. לדעתכם, מדוע החלו אנשים רבים להתנדב דווקא בתקופה זו? התייחסו בתשובתכם לסולם הצרכים של מאסלו. (11 נקודות)

14. על קנאתם של אוהבים

"כשמתנסים באהבה בעלנית, מגבילים, כולאים או שולטים באובייקט ש'אוהבים'".

(אריך פרום, אמנות האהבה, עמ' 54)

א. על פי פרום, הסבירו בלשונכם מהי "אהבה בעלנית", ומדוע התנהגות זו אינה הבעת אהבה כלפי בן או בת הזוג. (11 נקודות)

ב. "אהבה בעלנית" מתבטאת גם בקנאה לבן או לבת הזוג.

(1) הסבירו כיצד קנאה לבן הזוג או לבת הזוג יכולה להתבטא ב"אהבה בעלנית".

(2) בחור מקנא לבת זוגו מפני שיש לה יחסי ידידות עם בחורים אחרים.

לדעתכם, האם זו קנאה ראויה או פסולה? נמקו את תשובתכם. תוכלו להיעזר במקור שלמדתם בנושא זה.

(11 נקודות)

סוף חלק ב

חלק ג: "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק ראשון (34 נקודות)

ענו על אחת מן השאלות 15–16. בשאלה שבחרתם ענו על שלושה מן הסעיפים א–ד (לכל סעיף – $1\frac{1}{3}$ נקודות; סך הכול – 34 נקודות).

15. הטוב והרע על פי הרמב"ם

עיינו בקטעי המקור שלפניכם, וענו על שלושה מן הסעיפים א–ד שאחריהם.

קטע א לעיתים קרובות עולה בדמיון ההמון שהרעות בעולם מרובות מן הטובות; עד כדי כך שברבים מנאומי כל האומות ובשיריהם הם כוללים נושא זה ואומרים שהמפליא הוא שיימצא טוב בזמן, ואילו רעות הזמן רבות ותמידיות. [...]

סיבתה של טעות זאת כולה היא [...] [ש]ההמון, מתבוננים במציאות רק מנקודת ראותו של פרט אחד מבני האדם ולא יותר. כל בור מזמה שהמציאות כולה היא למענו כפרט. כביכול אין מציאות אלא הוא לבדו. וכאשר קורה לו דבר מנוגד לרצונו הוא מחליט בפסקנות שהמציאות כולה רע. לו התבונן האדם במציאות, ותפש אותה, וידע שחלקו בה זעום, הייתה מתבררת ומתחזקת לו האמת [...] שכל פרטי המין האנושי הנמצאים, וכל שכן מיני בעלי החיים האחרים, הם דבר שאין לו שום ערך כלל ביחס למציאות המתמשכת כולה [...] ושלא יטעה ויחשוב שהמציאות היא בשביל עצמו בלבד. (מורה נבוכים, חלק ג פרק יב)

קטע ב

[...] ההיעדר אינו צריך לפועל ורק הפעולה זקוקה לפועל בהכרח [...] וכמו שאנו אומרים על המכבה נר בלילה שהוא יצר את החושך, כן אנו אומרים על מי שהשחית את העין שהוא עשה את העיוורון, אף על פי שהחושך והעיוורון הם היעדרים ואינם זקוקים לפועל. [...] לכן ניתן לומר משפט כללי שהרעות כולן היעדרים. דוגמה לכך באדם. כי מותו רע והוא היעדרו. וכן חוליו או עונו או בורותו הם רעות לגביו, וכולם היעדרים סגולות. [...] אין דבר רע יורד מלמעלה. (מורה נבוכים, חלק ג פרק י)

ענו על שלושה מן הסעיפים א–ד.

א. על פי קטע א, מהי הטעות של ההמון, מדוע זו טעות, ומהי הסיבה לטעות זו?

ב. קראו את קטע ב, וענו על השאלות (1)–(2).

(1) הסבירו את האמירה של הרמב"ם "הרעות כולן היעדרים", ומה הוא מבקש להוכיח באמצעות אמירה זו?

(2) בקטע ב הרמב"ם מתייחס לעיוורון. מהי הפעולה ומהו ההיעדר בנוגע לעיוורון?

ג. בסוגיית הטוב והרע עמדת הרמב"ם שונה מעמדות אחרות במסורת היהודית.

(1) הסבירו את השוני בין עמדת הרמב"ם ובין העמדה שבאה לידי ביטוי בפסוק שבספר איוב "אֵת הַטּוֹב נִקְבַּל מֵאֵת הָאֵלֹהִים וְאֵת הָרָע לֹא נִקְבַּל?" (איוב, פרק ב', פסוק י').

(2) מהו השוני בין עמדת הרמב"ם ובין העמדה שבאה לידי ביטוי בספר הזוהר? בתשובתכם התבססו על דברי חוקר הקבלה ישעיה תשבי.

ד. דניאלה ונופר שוחחו על המצב הקשה בארץ ועל ההתמודדות שלהן איתו. דניאלה אמרה שבעקבות אירועי שבעה באוקטובר היא חווה משבר באמונה הדתית שלה. נופר השיבה לה שגם היא חווה משבר אמונה, אבל לא במובן הדתי אלא האנושי. בעקבות האירועים היא איבדה את האמונה בבני האדם וביכולת לחיות בשלום במזרח התיכון.

(1) הרמב"ם קבע כי יש שלושה סוגי רעות. הציגו את שלושת הסוגים.

(2) האם תפיסת הרע של הרמב"ם יכולה לסייע לדניאלה ולנופר להתגבר על המשבר שכל אחת מהן חווה? נמקו את תשובתכם.

16. הטוב והרע בעולמם של חז"ל

עיינו בקטעי המקור שלפניכם, וענו על שלושה מן הסעיפים א-ד שאחריהם.

קטע א אביי שמע איש אחד שאומר לאישה אחת: "נשכים ונלך בדרך".

אמר: "אלך ואפרישם מן האיסור [אוודא שלא יעברו עברה]".

הלך אחריהם שלוש פרסות באגם [לאורך האגם].

כשנפרדו זה מזו, שמע אותם שהם אומרים: "דרכנו ארוכה וחברתנו ערבה".

אמר אביי: "אילו השונא שלי [היצר] היה זה - לא היה מצליח להחזיק את עצמו".

הלך ותלה עצמו על בריח הדלת, והיה מצטער [מתייסר].

בא אותו זקן ושנה לו: "כל הגדול מחברו - יצרו גדול הימנו".

(מתורגם מן התלמוד הבבלי, מסכת סוכה, דף נב, ע"א)

קטע ב רבי חייא בר אשי - בכל פעם שהיה נופל על פניו היה רגיל לומר: "הרחמן [אלוהים] יצילני מיצר הרע".

יום אחד שמעה אשתו. אמרה: "הרי עברו כמה שנים מאז שפרש ממני ולמה הוא אומר כך?"

יום אחד ישב ולמד בגינתו. נתקשטה אשתו, עברה וישבה לפניו.

אמר לה: "מי את?" אמרה לו: "אני חרותא [שמה של זונה מפורסמת] וחזרתי היום".

תבעה. [קיימו יחסי מין].

אמרה לו: "הבא לי רימון זה מראש הענף".

קפץ והביא לה.

כשבא לביתו - הייתה אשתו מסקת את התנור. עלה וישב בתוכו.

אמרה לו: "מה זה?" אמר לה: "כך וכך היה המעשה".

אמרה לו: "אני היא זאת". לא השגיח בה [לא האמין לה] עד שנתנה לו סימן.

אמר לה: "אף על פי כן, אני לאיסור נתכוונתי".

(מתורגם מן התלמוד הבבלי, מסכת קידושין, דף פא, ע"ב)

ענו על שלושה מן הסעיפים א-ד.

א. (1) על פי קטע א, הסבירו מה עשה אביי בסוף הסיפור ומדוע עשה זאת. לדעתכם, האם הסיבה למעשה זה מוצדקת?

(2) בסוף הסיפור הזקן מלמד את אביי מוסר השכל. הסבירו מוסר השכל זה, וכיצד הוא בא לידי ביטוי בסיפור.

ב. (1) על פי קטע ב, מהי הביקורת על רבי חייא בר אשי? בססו את תשובתכם על הקטע.

(2) לדעתכם, האם נענתה תפילתו של רבי חייא בר אשי להינצל מיצר הרע? נמקו את תשובתכם.

ג. לפי זיגמונד פרויד, אבי תורת הפסיכואנליזה, יש שני יצרים מרכזיים הפועלים באדם, ה"ארוס" וה"תנטוס".

"ארוס - אינסטינקט החיים, כולל דחפים בונים ומקדמים [...] תנטוס - אינסטינקט המוות, דוחף את האדם להתנהגות

הרסנית".*

(1) כתבו נקודת דמיון אחת ונקודת שוני אחת בין המשמעות של "ארוס" על פי פרויד לבין המשמעות של "יצר הרע"

על פי חז"ל.

(2) הסבירו את הסיפור בקטע א וְאֵן את הסיפור בקטע ב באמצעות המושגים "ארוס" ו"תנטוס".

* לקוח מאתר jewishphilosophygimn.com

(שימו לב: סעיף ד של השאלה בעמוד הבא.)

ד. המשורר יהונתן גפן הלך לעולמו באפריל 2023. הוא כתב במהלך חייו מאות שירים ופזמונים למבוגרים ולילדים. הספר "הכבש השישה עשר" אשר כתב לילדים היה לאחת מיצירות המופת בתרבות הישראלית ונחשב לפורץ דרך. בנו של יהונתן גפן, הזמר אביב גפן, הביע הוקרה רבה כלפי אביו ופועלו אבל גם מתח ביקורת על אבהותו: "לא חושב שבאותו זמן זה [האבהות] תפס לו מקום מרכזי בראש, הוא היה המרכז". ליאור דיין, אחיינו של יהונתן גפן, מגן על התנהגותו של יהונתן גפן ואומר כי אומנם בני המשפחה שילמו מחיר כבד, אבל הם שילמו אותו מכיוון שגפן היה איש דגול ועמוק, ובעל יכולת גבוהה של ביטוי רגשות. בתגובה על כך ענה אביב גפן: "אני מוותר על כל זה. כשאני רואה אדם רגיל ונורמטיבי אני מת להיות כמוהו, עוזב את כל השירים".*

(1) לדעתכם, האם אביב גפן וליאור דיין יסכימו עם הטענה שבקטע א: "כל הגדול מחברו – יצרו גדול הימנו", בנוגע ליהונתן גפן? נמקו את תשובתכם.

(2) לדעתכם, האם ראוי שהטענה "כל הגדול מחברו – יצרו גדול הימנו" תצדיק התנהגות פוגענית של אנשים גדולים ומשפיעים? הציגו שני נימוקים משלכם.

* מעובד על פי וואלה! תרבות, "אביב גפן: הייתי מוותר על כל השירים בשביל קשר טוב עם אבא". walla.co.il

פרק שני (66 נקודות)

ענו על שלוש מן השאלות 17–21 (לכל שאלה – 22 נקודות).

17. פטליזם, דטרמיניזם ובחירה חופשית

א. (1) הסבירו והדגימו את התפיסה הדטרמיניסטית ואת התפיסה הפטליסטית על פי שני מקורות שלמדתם (מקור אחד לכל תפיסה).

(2) פרטו נקודת דמיון אחת ונקודת שוני אחת בין התפיסות.
(11 נקודות)

ב. בתקופת מלחמה אנשים רבים מתמודדים עם תחושה קשה של אי־ודאות בנוגע לעתיד. לדעתכם, איזו מבין התפיסות: פטליזם, דטרמיניזם או בחירה חופשית עשויה לסייע לאדם להתמודד טוב יותר עם תחושת האי־ודאות? נמקו את תשובתכם. (11 נקודות)

18. הטוב והרע בחסידות

א. על פי רבי נחמן מברסלב, הסבירו את הסכנה במצב של "לב נשבר", ומדוע למרות סכנה זו יש חשיבות ל"לב נשבר" בנפש האדם. (11 נקודות)

ב. חוקר החסידות, יורם יעקבסון, טוען כי אחד המאפיינים של החסידות הוא החתירה המתמדת לאותנטיות (אמת פנימית): "אדם שלא נתייחד עם עצמו [...] זהו אדם שלא נתקשר עם נקודת האמת שבקרבו, או עם היסוד האלוהי שבפנימיותו. זהו אדם שחי חיים חיצוניים בלבד. במובן הפסיכולוגי העמוק, עקור אדם זה משורש קיומו ושרוי בגלות רוחנית". (יורם יעקבסון, תורתה של החסידות, עמ' 52)
הסבירו את החתירה לאותנטיות המאפיינת את החסידות, והסבירו כיצד היא באה לידי ביטוי בעמדה של רבי נחמן מברסלב בנוגע ל"לב נשבר". (11 נקודות)

19. צידוק הדין

רבי יהודה הלוי כותב על החסיד: "[...] ואחר כך יישב [החסיד] בליבו את עניין צידוק הדין, למען יהיה לו למגן ולמחסה מן הפגעים והצרות המתרחשים בעולם הזה".

(רבי יהודה הלוי, הכוזרי, מאמר שלישי, סעיף יא)

א. הציגו את תפיסת "צידוק הדין" של רבי יהודה הלוי, והסבירו כיצד תפיסה זו יכולה לשמש "מגן ומחסה" לחסיד. (11 נקודות)

ב. בתקופת השואה התמודד הרב קלונימוס שפירא עם שאלת צידוק הדין. בין השאר כתב: "ובאמת פלא היא איך העולם עומד אחר כל כך הרבה צעקות כאלו [...] ענתה בת קול משמיים: אם אשמע קול אחר אהפוך את העולם למים". (קלונימוס קלמיש שפירא, אש קודש, פרשת חקת)
לדעתכם, האם עמדת הרב שפירא במלואה, כפי שלמדתם, מתאימה לעמדת רבי יהודה הלוי? נמקו את תשובתכם. (11 נקודות)

20. התפיסה הגנוסטית והאמונה המונותאיסטית

א. (1) הסבירו והדגימו מהי התפיסה הגנוסטית.

(2) הסבירו מדוע באמונה המונותאיסטית קשה להסביר את קיום הרע בעולם, ואילו בתפיסה הגנוסטית קל יותר להסביר את קיומו.

(11 נקודות)

ב. "כֹּה אָמַר ה' לְמַשִּׁיחוֹ לְכוּרֶשׁ... כִּי אֶפֶס בְּלִעְדֵּי אֲנִי ה' וְאֵין עוֹד. יוֹצֵר אֹר וּבּוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבּוֹרֵא רָע אֲנִי ה' עֹשֶׂה כָּל אֵלֶּה".

(ישעיה, פרק מ"ה, פסוקים א'–ז')

יש הטוענים כי בפסוק זה באה לידי ביטוי התנגדות לתפיסה הגנוסטית.

הסבירו טענה זו, וכתבו כיצד דברי ישעיהו פותרים את הקושי של המונותאיזם בנוגע לקיום הרע בעולם. (11 נקודות)

21. אמונה לאחר השואה ובעידן המודרני

א. ויקטור פראנקל מתאר את גורלם של אסירים במחנה אושוויץ בזמן השואה: "אוי לו למי ששוב לא ראה פשר בחייו, לא מטרה, לא תכלית, ומשום כך שוב לא ראה טעם להוסיף ולחיות". (ויקטור פראנקל, האדם מחפש משמעות, עמ' 97)

הציגו את הרעיון המרכזי בתורה הפסיכולוגית שפיתח פראנקל, והסבירו כיצד הוא יכול לבוא לידי ביטוי בתקופת משבר בחיי האדם. (11 נקודות)

ב. בדבריו על "קיום ייעודי" הרב י"ד סולובייצ'יק מעלה רעיון שיכול לסייע לאדם למצוא פשר בחייו. הסבירו את הרעיון הזה, והציגו שתי נקודות דמיון בין הרעיון של פראנקל ובין הרעיון של הרב סולובייצ'יק. (11 נקודות)

בהצלחה!